

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра спорту і спортивних ігор

Дипломна робота (проект)

магістра

з теми: «АДАПТИВНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА У РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЩО
МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ У СТАНІ ЗДОРОВ'Я»

Виконав: студент 2 курсу,
групи ФКb1-М17
спеціальності 014.11 Середня освіта
(Фізична культура)
Сівак Євген Вадимович
Керівник: Зубаль М.В., кандидат наук з
фізичного виховання та спорту, доцент
кафедри спорту і спортивних ігор
Рецензент: Жигульова Е.О., кандидат
біологічних наук, доцент кафедри
фізичної реабілітації та медико-
біологічних основ фізичного виховання

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	8
1.1 Організація медичної допомоги та медико-соціальної реабілітації сліпим та слабкозорим дітям: проблеми та шляхи вирішення.....	8
1.2 Види зорової патології у дітей.....	16
1.3 Фізичне виховання дітей з порушеннями зору як засіб реалізації їх права на охорону здоров'я: історико-педагогічне дослідження....	23
1.4 Особливості фізичного і функціонального розвитку молодших школярів з порушенням зору.....	30
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	37
2.1 Методи дослідження.....	37
2.2 Організація дослідження.....	42
РОЗДІЛ 3 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ.....	43
3.1 Структура очних захворювань та антропометричні показники слабкозорих дітей молодшого шкільного віку	43
3.2 Функціональні показники серцево-судинної та дихальної систем молодших школярів з вадами зору.....	46
3.3 Завдання і засоби адаптивного фізичного виховання школярів із порушеннями зору.....	49
3.4 Удосконалення змісту занять з фізичного виховання школярів із порушеннями зору.....	58
3.5 Особливості та значення занять з ЛФК в роботі зі слабозорими дітьми молодшого шкільного віку в умовах спеціалізованої школи..	65
3.6 Клініко-фізіологічне обґрунтування застосування засобів адаптивного фізичного виховання молодших школярів при порушеннях зору (на прикладі корекційних видів гімнастики).....	68
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

AB	– активний відпочинок
AФВ	– адаптивне фізичне виховання
ВНЗ	– вищий навчальний заклад
ВООЗ	– Всесвітня Організація Охорони Здоров'я
ДК	– динамічний компонент
Ен	– енерговитрати
ЗНЗ	– загальноосвітні навчальні заклади
КЗП	– короткочасна зорова пам'ять
МОЗ	– Міністерство охорони здоров'я
МПС	– медико-педагогічні спостереження
МЩ	– моторна щільність
НДІ	– Науково-дослідний інститут
РА	– рухова активність
РП	– розумова працездатність
СЕС	– Санітарно-епідемічна служба
СМГ	– спеціальна медична група
ЧСС	– частота серцевих скорочень
ФВ	– фізичне виховання
ФК	– фізична культура
ФР	– фізичний розвиток
ФХ	– фізкультхвилинки
СІNDІ	– Міжнародна програма «Інтегрована профілактика неінфекційних захворювань»

ВСТУП

За нашого часу все більший практичний та теоретичний інтерес викликають проблеми реабілітації дітей, що за певних обставин потрапляють до категорії психічно вразливих, тобто таких, для яких ситуацію існування можна порівняти з екстремальною [4; 27; 37].

До соціальної дезадаптації індивіда, прояву діяльності декомпенсаторних механізмів психіки частіше за все призводить випадіння будь-якої функції (фізіологічної, соціальної). Зміна існуючих соціальних та психологічних стереотипів стає умовою негативного впливу на розвиток психіки такої дитини. Це потребує переоцінки основних альтернатив психолого-педагогічних впливів на становлення її особистості [66].

В процесі онтогенезу людини необхідно, щоб вона росла і розвивалась у сенсорно збагаченому середовищі, особливо на ранніх його етапах. Нормальний розвиток обумовлений взаємозв'язком діяльності специфічних, неспецифічних та асоціативних структур мозку, що забезпечують формування адаптивної поведінки [67].

Обмеження сенсорної аферентації ускладнює взаємодію дитини з навколишнім середовищем, зумовлює формування емоційного стресу, який проявляється в мобілізації захисних сил, спрямованих на подолання конфлікту, який виникає між потребою особистості та спроможністю його задовольнити. Однак, неможливість вирішення цієї проблеми є причиною хронічного емоційного збудження і виявляється в порушеннях мотиваційно-емоційної сфери і в різних соматичних захворюваннях [52].

Згідно з теорією функціональних систем, зниження будь-якої аферентації веде до змін у взаємовідносинах організму та навколишнього середовища, а ці зміни викликають перехід на інший функціональний рівень багатьох взаємопов'язаних систем, розвиток психо-вегето-соматичних синдромів [22].

В процесах енергозабезпечення організму особливе значення має оптимізація функціональних характеристик серцево-судинної та дихальної систем, які в умовах стресу набувають особливого характеру [4]. Хронічне зниження зорової аферентації, супроводжується низкою відмінностей у способі життя дитини, змінюються кількісні і якісні взаємозв'язки в системах життєзабезпечення [8]. Тому знання морфофункціональних особливостей організму дітей з вадами зору потрібні для створення системи корекційно-реабілітаційних заходів, що повинні забезпечити фізичну, психічну і соціальну адаптацію слабозорих дітей.

Проте за останні роки в нашій країні спостерігається тенденція до зростання кількості людей з патологією зору та дітей, зокрема.

На сьогодні сліпота та слабкозорість – основні причини очної інвалідності у дітей, яка в структурі загальної дитячої інвалідності посідає четверте місце. Наразі головними причинами дитячої інвалідності по зору є вроджена катаракта, глаукома та патології зору у глибоко недоношених малюків. Рівень поширеності хвороб ока і його придаткового апарату у дітей до 14 років постійно збільшується. У 2013 р. він становив 89,5 на 1000 дитячого населення, з них на вперше виявлені випадки припадало 50%. Рівень захворюваності в той час становив 44,3 на 1000 дитячого населення. Вже у 2016 р. поширеність зазначених хвороб становила 90,4, а захворюваність – 45,0 на 1000 дитячого населення. Така динаміка зумовлена різними факторами, але у будь-якому випадку вона вимагає рішучих дій. Згідно з програмою Всесвітньої організації охорони здоров'я «Боротьба зі сліпотою-2020», перед нашою медичною наукою поставлено завдання вдвічі зменшити кількість дітей із вадами зору у нашій країні [56].

Належний рівень забезпечення оптимальних специфічних умов навчання і виховання дитини з порушенням зору, її подальшої соціально-трудової реабілітації та інтеграції в суспільство є важливим завданням системи освіти і вважаються критеріями оцінки його цивілізованості й гуманності [26].

Таким чином, наведена вище аргументація зумовила вибір теми дослідження «Адаптивна фізична культура у роботі з дітьми, що мають порушення у стані здоров'я».

Мета дослідження: визначити особливості морфофункціонального розвитку дітей з вадами зору та вивчити взаємозв'язок між ураженням зорового аналізатора та відхиленнями фізичного розвитку у слабкозорих дітей молодшого шкільного віку, що навчаються в спеціальній школі-інтернаті.

Завдання дослідження:

1. Висвітлити сучасні погляди щодо реалізації права дітей з особливостями психофізичного розвитку на охорону здоров'я у педагогічному аспекті.
2. Висвітлити проблеми та шляхи вирішення організації медичної допомоги та медико-соціальної реабілітації сліпим та слабкозорим дітям.
3. Розкрити завдання і засоби адаптивного фізичного виховання школярів із порушеннями зору.
4. Дослідити особливості фізичного розвитку молодших школярів з порушенням зору.
5. Вивчити особливості та значення проведення занять з ЛФК зі слабкозорими дітьми молодшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження - процес психофізичного розвитку учнів молодших школярів з вадами зору.

Предмет дослідження – адаптивне фізичне виховання та фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зорового аналізатору.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було використано такі методи: загальнонаукові – теоретичний аналіз і узагальнення науково-методичної літератури та емпіричних даних наукового дослідження; педагогічні – педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, медико-біологічні та математико-статистичні методи.

Наукова новизна:

- показано, що провідними тенденціями процесу становлення та розвитку вітчизняної системи фізичного виховання дітей з порушеннями зору у ХХ столітті були прагнення до збереження та зміцнення здоров'я дітей; корекція вторинних відхилень, спричинених порушенням зорової функції; дотримання індивідуального підходу в роботі з дітьми; пошук нових форм і методів організації фізичного виховання в спеціальних школах. Реалізація змісту фізичного виховання відбувалася шляхом введення уроків фізкультури та організації дозвілля дітей у позакласний час;

- визначено структуру очних захворювань та оцінено антропометричні та функціональні показники слабкозорих дітей молодшого шкільного віку;

- розкрито важливість фізичного виховання в корекції наявних недоліків у дітей з вадами зору, визначено деякі шляхи корекції недоліків у розвитку та фізичному вихованні слобкозорих дітей шкільного віку;

- поглиблено знання про завдання і засоби адаптивного фізичного виховання школярів із порушеннями зору.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані вчителями фізичного виховання спеціальних шкіл з метою активізації і тренування зорових функцій у процесі адаптивного фізичного виховання в тісному взаємозв'язку з лікувально-виховною роботою закладів.

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Роботу викладено на 85 сторінках, з яких 76 основного тексту, що містить 1 таблицю і 2 рисунки. Дипломна робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку 85 використаних літературних джерел.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про особливу роль фізичного виховання в корекції та компенсації відхилень у дітей з порушеннями зору.

Вивчення різних аспектів фізичної культури, результатів численних досліджень, аналіз програм з фізичного виховання для школярів із вадами зору призвело до висновку про необхідність пошуку шляхів підвищення їх фізичного розвитку та підготовленості, одним з яких, на наш погляд, може бути застосування вправ, спрямованих на зміну функціонального стану сенсорних систем.

У ході дослідження було встановлено, що фізичне виховання відіграє особливу роль у корекції та компенсації відхилень. Виявлено окремі публікації, присвячені розробці програм та методичних підходів, спрямованих на вдосконалення змісту уроків фізичного виховання школярів з порушеннями зору. Недостатня дослідженість проблеми потребує розробки нових шляхів підвищення фізичного розвитку та підготовленості дітей з вадами зору.

Дослідження фізичного розвитку слабозорих дітей виявили відмінності багатьох параметрів від вікової норми. Спостерігається затримка росту у довжину (від 5 до 13 см), відставання у масі тіла (від 3 до 5%).

Показники серцево-судинної системи слабозорих дітей в стані умовного спокою характеризуються низьким артеріальним тиском, підвищеним пульсом, більшим серцевим індексом. Слабозорі діти 7-10 років характеризуються низькими показниками стану зовнішнього дихання.

З початком навчання у дітей молодшого шкільного віку змінюється провідний вид діяльності та руховий режим, що призводить до більш напруженої роботи основні системи організму в порівнянні з дошкільним періодом. Тому необхідно індивідуально підбирати навантаження під час

занять, чергуючи їх з адекватним відпочинком.

Оскільки діти з вадами зору часто обирають для себе оптимальне положення тіла під час читання, письма тощо, яке зазвичай є неправильним, то це, в свою чергу, призводить до різних порушень постави і захворювань ОРА. Отже корекція даних порушень у слабозорих дітей молодшого шкільного віку є актуальним аспектом в роботі з такими дітьми.

В організації навчання при проведенні адаптивного фізичного виховання дітей з вадами зору в умовах спецшкіл необхідно дотримуватись певного режиму у проведенні занять з ЛФК, які в тижневому циклі повинні послідовно чергуватись з уроками адаптивного фізичного виховання. На даних заняттях, в першу чергу, повинні враховуватись дані медичного діагнозу і прогнозу, а також протипокази до застосування фізичних навантажень при різних порушеннях органу зору і функцій зорового аналізатора.

Методи і засоби адаптивного фізичного виховання для школярів із вадами зору повинні бути спрямовані на підвищення резервних можливостей кардіореспіраторної системи та резистентності організму до впливу факторів довкілля.

Основним завданням медико-педагогічного персоналу спеціалізованих шкіл є попередження розвитку вторинних відхилень в опорно-руховому апараті, серцево-судинній і дихальній системах за допомогою раціонального використання засобів адаптивного фізичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аветисов Э.С., Ливадо Е.И., Курпан Ю.И. Физкультура при близорукости. М.: Советский спорт, 1993. 80 с.
2. Аветисов Э.С. Охрана зрения детей. М.: Медицина, 1975. 280 с.
3. Аветисов Э.С., Ковалевский Е.И., Хватова А.В. Руководство по детской офтальмологии. М.: Медицина, 1987. 496 с.
4. Адаптивне фізичне виховання : навч. посібник / уклад.: Осадченко Т. М., Семенов А.А., Ткаченко В.Т. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 210 с.
5. Азарян Р.Н. Педагогическое исследование влияния многолетних занятий физической культурой и спортом на развитие и воспитание слепых и слабовидящих школьников. М.: Просвещение, 1989. 64с.
6. Азарян Р.Н. Теоретические основы и система внеклассной работы по физическому воспитанию слепых и слабовидящих школьников : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. АПН СССР, НИИ дефектологии. М., 1990. 35с.
7. Азарян Р.Н. Физическое воспитание слепых и слабовидящих школьников в режиме дня. М. : Просвещение, 1987. 230 с.
8. Азарян Р.Н., Арутюнян А.А., Налбандян В.М. Физическое воспитание слепых и слабовидящих школьников в режиме дня. М.: ВОС, 1987. 115 с.
9. Акімова А.К., Зубов В.А. Рухова активність і морфофункціональні особливості дітей з патологією органа зору: [В кн.: Фізична культура в оздоровчих групах]. Мінськ, 1973. 94-96.
10. Алифанова Т.А., Ферфильфайш И.Л., Савченко Т.А. Эпидемиология инвалидности вследствие дистрофических заболеваний сетчатки и зрительного нерва в Украине. Современные проблемы медико-социальной экспертизы и реабилитации больных и инвалидов вследствие сердечно-сосудистых заболеваний: [сб. науч. тр. конф.], Днепропетровск, 12- 13 сентября 2005 г. 2005. С.326-332.

11. Афанас'єв В.Ф. Дослідження рухової функції у дітей з різною гостротою зору. Матеріали науч. сесії з дефектології. М., 1971. С. 27-28.
12. Бахарев Ю.А., Курникова М.В., Оринчук В.А. Адаптивная двигательная рекреация Учебное пособие. Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет, 2017. 120 с.
13. Бегидова Т.П. Основы адаптивной физической культуры : [учеб. пособие] / Т.П. Бегидова. М. :Физкультура и спорт, 2007. 192 с.
14. Бодян О.П., Зданюк В.В., Заїкін А.В. Анатомія людини з основами спортивної морфології (навчально-методичний посібник). Кам'янець-Подільський: П.П. "Медобори - 2006", 2009. С. 183-188.
15. Борьба с основными болезнями в Европе - актуальные проблемы и пути их решения. Факты и цифры / ЕРБ ВОЗ/03/016. Копенгаген : ЕРБ ВОЗ, 2016. 7 с.
16. Вавіна Л.С., Жук Т.А. Навчання та реабілітація дітей і молоді з порушеннями зору. Дефектологія. 1997. № 3 . С. 39-41.
17. Виховання дитини з порушеннями зору в умовах сім'ї / [за ред. Сак Т.В.]. К.: „АТОПОЛ”, 2012. 216 с.
18. Власова Т.А., Певзнер М.С. Діти з порушеннями зору [Вчителю про дітей з відхиленням в розвитку]. М.: Просвещение, 1973. С. 32-46.
19. Внук В., Приступа Е., Приступа Т., Болях Е. Коррекция психической напряженности у детей-инвалидов зрения в процессе игровой терапии. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фіз. виховання і спорту / За ред. С.С.Єрмакова. Харків, 2008. № 24. С. 101-110.
20. Воронянская Д. К., Бажиин Е. Н. Основные направления реабилитации детей-инвалидов. Сучасні проблеми медико-соціальної експертизи та реабілітації інвалідів: [зб. наук. праць]. Дніпропетровськ, 2008. С. 203-206.
21. Выготский Л.С. К вопросу о компенсаторных процессах в развитии умственно отсталого ребенка. Собр. соч. в 6 т. Т. 5. М.: Педагогика, 1983. С. 115-136.

22. Выготский Л.С. Основы дефектологии. Собр. соч. Т. 5. М.: Медицина, 1983 . 86 с.
23. Гандер В. А. Первоначальное воспитание и обучение слепых детей : учеб.пособие для педтехникумов и учителей начальных школ. М.: Учпедгиз, 1934. 48 с.
24. Григорьева Л.П. Психофизиологические исследования зрительных функций нормальновидящих и слабовидящих школьников. М.,1983. 152 с.
25. Давиденко Е.В., Огорелкова Л.А. Особенности физической адаптации школьников - инвалидов по зрению. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту / За ред.С.С. Єрмакова. Харків, 2004. № 16. С. 57-60.
26. Дегтяренко Т. М. Комплексний підхід до управління корекційно-реабілітаційним процесом у роботі з дітьми зі зниженим зором. Педагогічні науки : збірник наукових праць / ред. кол.: М. О. Лазарєв (відповідальний редактор) [та ін.]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. Ч. 1. С. 201-207.
27. Деделюк Н.А. Теорія і методика адаптивної фізичної культури : навч.-метод. посібник для студентів. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 68 с.
28. Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання: [науково-методичний збірник]. Випуск 5. К., 2014. 254 с.
29. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для батьків: [навчально-методичний посібник] . (Серія «Інклюзивна освіта») / [Колупаєва А.А., Таранченко О.М.]. К.: «АТОПОЛ», 2010. 96 с.
30. Евсеев С. П. Шапкова Л.В. Адаптивная физическая культура. Учебное пособие. М.: Советский спорт, 2000. 240 с.
31. Евсеев С. П., Курдыбайло С. Ф., Суслеяев В. Г. Материально-техническое обеспечение адаптивной физической культуры: Учеб. пособие. М.: Сов. спорт, 2000.

32. Евсеев С.П. Технологии физкультурно-спортивной деятельности в адаптивной физической культуре / С.П. Евсеев, О.Э. Евсеева. М.: Сов. спорт, 2013. 388 с
33. Ермаков В., Якунин А. Развитие, обучение и воспитание детей с нарушениями зрения: [справ.-метод. пособие для учителя]. М.: Просвещение, 1990. 223 с.
34. Єжова Т. Є. Реалізація права дітей з особливостями психофізичного розвитку на охорону здоров'я: педагогічний аспект. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Вип. XXI в двох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. С. 98-105.
35. Жабоедов Г. Д., Скрипник Р. Л., Баран Т. В. Офтальмологія. К.: ВСВ «Медицина», 2011. 424 с.
36. Жабоедов Г.Д., Ватченко А.О., Тимофєєв М.М. Терапевтична офтальмологія. К.: Здоров'я, 2003. 134с.
37. Заїкін А.В., Бутов Р.С., Воронежський В.Б. Адаптивна фізична культура. Кам.-Под.: Кам.-Под. націон. ун. ім. І.Огієнка, 2010. 120 с.
38. Збитнева С.В. Захворюваність населення України на хвороби ока та його додаткового апарату. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. Київ, 2017. №3. С. 14-17.
39. Земцова М.И., Каплан А.И., Певзнер М.С. Дети с глубокими нарушениями зрения. М.: Медицина, 2005. 250с.
40. Івасик Н. Лікувальне плавання, як засіб фізичної реабілітації для дітей молодшого шкільного віку з вадами зору. Теорія та методика фізичного виховання. ТОВ «ОВС», 2008. № 3. С. 34-39.
41. Іпатов А.В. Стан інвалідності з дитинства в Україні у 2016 році. Щоквартальний наук.-практ. журн. Київ-Тернопіль, 2017. С. 3-11.
42. Ковалевський Є.І. Профілактика слабозорості і сліпоти у дітей. К., 2007. 98с.

43. Козіброда Л. Рухлива гра - засіб виховання та розвитку дітей з порушенням зору. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту / За ред. С.С.Єрмакова. архів, 2006. № 17. С. 122-128.
44. Комплексная профилактика заболеваний и реабилитация больных и инвалидов: Учеб. пособие / В. А. Лисовский, С. П. Евсеев, В. Ю. Голофеевский, А. Н. Мирошниченко. М.: Сов. спорт, 2001. 456 с.
45. Коноваленко В.В., Коноваленко С.В. Артикуляционная и пальчиковая гімнастика. М.: Гном-Пресс, 2010. 35 с.
46. Курс на оздоровление. Европейская стратегия профилактики и борьбы с неинфекционными заболеваниями. – Копенгаген : ЕРБ ВОЗ, 2012. 62 с.
47. Маллаев Д.М. Игры для слепых и слабовидящих. Организация и методика проведения. М.: Советский спорт, 1992. 95 с.
48. Мурза В.П. Методи функціональних досліджень у фізичній реабілітації та спортивній медицині: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. К.:Університет “Україна”, 2003. 96 с.
49. Наказ Президента України «Про першочергові заходи з покращення положення осіб з порушеннями зору» № 113/2009 від 2 березня 2009 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113/2009>
50. Наказ Президента України «Про систему офтальмологічної допомоги населенню України» № 372 від 14.05.2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1051-13/conv>
51. Новые пути в дефектологии. Вопросы психологии и педагогики умственной отсталости, глухонемые и слепоты: сборник / под.ред. В. А. Гандера. М.: Учпедгиз, 1935. 216 с.
52. Овчаров В.К. Проблемы инвалидности: медико-социальные аспекты. Пробл. соц. гигиены и истории медицины. 2014. С.3-5.

53. Огорелкова Л. Загальні та індивідуальні особливості керування процесом фізичного виховання дітей-інвалідів по зору. Молода спортивна наука України. 2004. Вип. 7. Т. 1. С. 370-372.
54. Омельченко С.О. Здоров'язберігаючий освітній простір як умова покращення фізичного та психічного стану дітей та молоді. Інноваційний зміст фізичного виховання в умовах реформування вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації: Матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. Полтава, 20-21 квітня 2011. С. 97-101.
55. Плаксина Л.И. Теоретические основы коррекционной работы в детских заведениях для детей с нарушением зрения. М.: Педагогика, 1998. 262 с.
56. Показники здоров'я населення та використання ресурсів охорони здоров'я в Україні за 2013-2016 роки / МОЗ, ЦМС. К., 2017. 327 с.
57. Покутнєва С.О. Науково-теоретичні засади формування змісту навчання в освітній галузі «Людина і світ» у школах для дітей з глибокими порушеннями зору. К., 2012. 204 с.
58. Попова Т.В. Особливості фізичного розвитку дітей з порушеннями зору. Фізична культура. 1998 . № 3. С. 12-19.
59. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та слуху / [Вавіна Л.С., Глушенко К.О., Засенко В.В. та ін.] / за ред. Л.С. Вавіної. К.: Науковий світ, 2009. 168 с.
60. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми портебами: Серія «Інклюзивна Освіта / [комплект методичних посібників із 9 книг] / За заг. ред. Колупаєвої А.А. Кн. 4. К.: ТОВ ВПЦ „Літопис ХХ”, 2010. 68 с.
61. Ремажєвська В.М., Раніцький Ю.М. Лікувальна фізкультура при порушеннях опорно-рухового апарату у дітей з вадами зору. Львів: 2007. 92 с.
62. Ростомашвили Л.Н. Адаптивное физическое воспитание. Авторская программа по лечебной физической культуре для детей с тяжелой зрительной патологией (начальная школа). Учеб.-метод.пособ. М., 2002. 42 с.

63. Самбикин Л.Б. Игры для слепых детей : пособ. для учит.школ слепых. М.: Учпедгиз, 1950. 232 с.
64. Самбикин Л.Б. Сборник упражнений по гимнастике для слепых детей : пособ. для учит.школ слепых. М. :Учпедгиз, 1956. 148 с.
65. Самбикин Л.Б. Физическое воспитание в школе слепых. М.: Просвещение, 1964. 151 с.
66. Сековец Л.С. Коррекционно-педагогическая работа по физическому воспитанию детей школьного возраста с нарушением зрения. Нижний Новгород, 2011. 168 с.
67. Сермеев Б.В. Физическое воспитание детей с нарушением зрения. К.: Здоров'я, 1987. 112 с.
68. Сермеев, Б.В. Совершенствование зрительных функций у слабовидящих детей в процессе физического воспитания. Физическое воспитание детей в специальных школах: Межвузовский сборник науч. тр. Горький: ГГПИ им. Горького, 1985. С. 17-26.
69. Слободянюк Н.Г., Софій Н.З., Найда Ю.М. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник / [кол.: авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін.]/ За заг.ред.Даниленко Л.І. К.:2007. 128 с.
70. Соколенко О. І. Адаптивна фізична культура: навч.-метод. посіб. для магістрантів спеціальності «Фізичне виховання». Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка» – Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. 154 с.
71. Судаков К.В. Физиология. Основы и функциональные системы. Курс лекций. М.: Медицина, 2010. 245 с.
72. Теория и организация адаптивной физической культуры : [учебник в 2 т.] / под общ. ред. проф. С.П. Евсеева. [2-е изд., испр. и доп.]. М. : Сов. спорт, 2005. Т. 1. 296 с.

73. Теория и организация адаптивной физической культуры : [учебник в 2 т.] / под общ. ред. проф. С.П. Евсеева. [2-е изд., испр. и доп.]. М. : Сов. спорт, 2005. Т. 2. 448 с.
74. Теория адаптивной физической культуры: учебное пособие / Под общей ред. проф. А.П. Килова. Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет, 2005. 234 с.
75. Тиха Е.В. Особливості психокорекційної роботи в процесі навчання молодших школярів з аномаліями зору. Проблеми загальної та педагогічної психології. 2012. Т.1. Ч.3. С. 37 - 41.
76. Тиха Е.В. Психокорекційний аспект педагогічної діяльності в спецшколах для дітей з порушенням зору. Проблеми загальної та педагогічної психології. 2012. Т.2. Ч.1. С.102-105.
77. Толмачов Р.А. Адаптивная физическая культура и реабилитация слепых и слабовидящих. М.: «Советский спорт», 2004. 108с.
78. Фізичний розвиток дітей різних регіонів України / [під заг. редакцією І.Р. Барияка і Н.С. Польки]. Тернопіль: Укрмедкнига, 2015. 208 с.
79. Форостян О. Соціальна адаптація та інтеграція дітей з вадами зору засобами фізичного виховання. Спортивний вісник Придніпров'я. 2008. № 3-4. С. 67-71.
80. Цюпак Ю., Цюпак Т., Ніфака Я., Гнітецький Л. Особливості фізичного розвитку та фізичної підготовленості школярів з вадами зору. Концепція розвитку гілузі фізичного виховання і спорту в Україні: [збірник. наук. праць]. Рівне: РВЦМ Міжнародного університету «РЕГІ» імені Степана Дем'янчука, 2003. С.192-197.
81. Чудна Р.В. Адаптивне фізичне виховання дітей з вадами розвитку: [навч.-метод. посіб.] / Р.В. Чудна. Київ ; Донецьк : Норд-Прес, 2011. 312 с.
82. Шанина Г. Е. Адаптивная физическая культура как фактор социального здоровья лиц с ограниченными возможностями. Теория и практ. физ. культуры. 2003. № 1. С. 56-57.

83. Шеремет Б.Г. Теоретичні і практичні основи сучасних педагогічних технологій і реабілітації школярів з глибокими порушеннями зору. Матеріали міжнародного конгресу по проблемам соціальної та психологопедагогічної реабілітації інвалідів. К., 2004. С.6-8.
84. Шмаргун М.І. До проблеми науково-інноваційної спрямованості підготовки вчителя фізичної культури для роботи з дітьми, що мають затримки фізичного і психічного розвитку. Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. “Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні”. Київ-Луцьк: “Вежа”, 1996. С. 183-188.
85. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення України та санітарно-епідеміологічну ситуацію. 2016 рік / Ю. О. Гайдаєв, О. М. Орда, В. М. Пономаренко [та ін.]. К., 2017. 398 с.